

*Dr Ivana S. Krstić-Mistrizdelović, vanredni profesor
Kriminalističko-policijski univerzitet, Beograd
ivana.km@kpu.edu.rs*

DELEGACIJA KRALJEVINE SHS U VERSAJU I VOJVODINA*

Sažetak: *U radu je analizirana politika Delegacije Kraljevine SHS na mirovnoj Konferenciji u Versaju u pogledu Vojvodine, koja je odlukom Velike narodne skupštine u Novom Sadu od 25. novembra 1918. godine prisajedinjena Kraljevini Srbiji i prvodecembarskim ujedinjenjem ušla u sastav novoformirane Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. U uvodnom delu rada ukratko su izložena pitanja važna za rad Delegacije u teritorijalnim pitanjima. Potom su analizirani spoljašnji faktori koji su predstavljali objektivnu pretnju po politiku Delegacije u pogledu Vojvodine. U radu su dalje razmatrani unutrašnji faktori koji su remetili izgradnju jedinstvenih stavova jugoslovenske Delegacije u Versaju spram Vojvodine. Analizirane su i različite koncepcije o granicama jugoslovenske države u Delegaciji i rad Etnografske sekcije koji je bio posebno značajan u određivanju teritorije Vojvodine i razgraničenja sa susednim državama. Na osnovu tih analiza u završnim razmatranjima izneti su pojedini zaključci i data opšta ocena o radu Delegacije Kraljevine SHS u Versaju u pogledu Vojvodine.*

Ključne reči: *Delegacija Kraljevine SHS, Konferencija mira, Vojvodina, granice.*

1. UVOD

Delegacija Kraljevine SHS učestvovala je od januara 1919. godine do juna 1920. godine u radu Mirovne konferencije u Parizu, intenzivno radeći na međunarodnom priznanju države stvorene 1. decembra 1918. godine, određivanju njenih granica i drugim pitanjima od interesa za državu. Složenost zadataka pove-

* Rad je prezentovan na Naučnom skupu Prvi vek od prisajedinjenja: društveni, politički i pravni značaj, održanom 14. decembra 2018. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu.

renih Delegaciji učinila ju je razgranatom i brojnom. Priznanje projektovanih granica države koja je učešćem na Konferenciji mira imala otpočeti svoj međunarodni politički život bio je zadatak prvorazrednog značaja.

Najviše telo Delegacije bila je *Politička Delegacija* koja je predstavljala Kraljevinu SHS na Konferenciji mira i zajedno sa vladom kreirala politiku. Protičeva vlada imenovala je za političke delegate Nikolu Pašića (predsednik Delegacije), dr Antu Trumbića, dr Milenka Vesnića, dr Ivana Žolgera, Mateju Boškovića, dr Josipa Smodlaku i dr Otokara Ribarža, od kojih su prva četvorica bili opunomoćeni delegati i imali mandat za učešće u radu Konferencije¹, dok su ostala trojica kao vladini delegati ravnopravno učestvovali u radu i odlučivanju u samoj Delegaciji. *Političkoj delegaciji* su bili podređeni *Sekretarijat* zadužen za administrativne poslove i *Sekcije* zadužene za proučavanje problema, sređivanje podataka i pripremu publikacija za javnost. Za uobličavanje politike Delegacije u teritorijalnim pitanjima, uključujući i Vojvodinu², posebno važan bio je rad *Etnografsko-istorijske sekcije* pod predsedništvom Jovana Cvijića³ i *Vojne misije* pod vođstvom generala Petra Pešića⁴.

¹ Vladin telegram delegaciji od 12. I 1919, Ostavština Trumbića, f. 63, br. 4. Nav. prema: Andrej Mitrović, *Jugoslavija na Konferenciji mira 1919-1920*, Beograd 1969, 10, fn. 24. Sastav Delegacije je u toku rada Konferencije mira pretrpeo nekoliko izmena. Ibid., 11.

² Pojam Vojvodina je tokom vremena menjao svoj sadržaj i smisao. „Idejno uobličena 1848. godine kao vid političkog organizovanja Srba na prostorima severno od Save i Dunava zarad očuvanja nacionalne i verske samobitnosti u okviru jednog tuđinskog carstva – pod nazivom „Vojvodstvo Srbija i Tamiški Banat“ (odnosno „Srpska Vojvodina“, kako ju je nazivao narod) – ona je obuhvatala (nikada cele) prostore Srema, Bačke, Banata i Baranje u kojima je u znatnom broju živio srpski narod“. Aleksandar Saša Gajić, *Geopolitički položaj Vojvodine: istorijska perspektiva*, Kultura polisa, posebno izdanje: „Vojvodina kao potencijalno geopolitičko žarište u Republici Srbiji“, 2018, 9. U vreme ujedinjenja sa Kraljevinom Srbijom (odlukom Velike narodne skupštine Srba, Bunjevaca i ostalih Slovena u Novom Sadu od 25. novembra 1918. godine) pod Vojvodinom se podrazumevao prostor Bačke, Banata i Baranje. Odluka da se Vojvodina najpre ujedini sa Srbijom, a potom uđe u jugoslovensku zajednicu označila je pobedu struje vojvođanskih radikala predvođenih Jašom Tomićem, koji je svoje viđenje stvaranja jugoslovenske zajednice iskazao čuvenom rečenicom: „Hoćemo da obučemo prvo srpsku košulju, jer nam je ona najbliža, a posle toga zaogrnućemo se ogrtačem Jugoslovena“. Dušan Popov, „Matica srpska i događaji oko oslobođenja 1918. godine, u: *Prisajedinjenje Vojvodine Srbiji 1918*, zbornik radova, Novi Sad 1993, 173. U socijalističkoj Jugoslaviji Autonomnu pokrajinu Vojvodinu u okviru Srbije činili su Srem, Banat i Bačka, takođe ne u celini pošto je „deo Bačke pripao Mađarskoj, deo Banata Rumuniji, a deo Srema Hrvatskoj“. Milomir Stepić, *Srpsko pitanje – geopolitičko pitanje*, Beograd 2004, 38.

³ Jezgro Sekcije su, uz Cvijića, činili Tihomir Đorđević, Lujo Vojnović, Aleksandar Belić, Boža Marković, Jovan Radonić, Stanoje Stanojević i Niko Županić. Andrej Mitrović, Ibid., 23.

⁴ U Misiji su, uz generala Pešića, bili generalštabni pukovnik Danilo Kalafatović, konjički major Mirko Marinković, pešadijski major Konstantin Stojanović, rezervni artiljerijski poručnik Miloje Andrić i rezervni inženjerijski poručnik Stevan Tobolar, kojima je za pomorska pitanja bio pridodat viceadmiral Vjekoslav Šušteršić. Ibid., 27.

Sastav Delegacije oličavao je Kraljevinu SHS kao nacionalnu državu, nastalu na bazi načela narodnosti. To je i bio prvi osnov njene politike na Konferenciji. Drugi osnov politike Kraljevine SHS, čvrsto vezane za rezultate Velikog rata, bio je stav da je velika i jaka jugoslovenska država u interesu savezničkih pobedničkih sila i evropskog mira. Treći osnov njene politike, da na Balkansko poluostrvo ne sme stupiti nijedna velika sila, imao je svoje uporište u istorijskom iskustvu. Iako je zvanično jugoslovenske delegate nazivala Delegacijom Srbije, Konferencija mira prihvatila je novostvorenu jugoslovensku državu kao nacionalnu državu tri srodna plemena, Srba, Hrvata i Slovenaca⁵. Drugi i treći osnov politike Kraljevine SHS osporeni su već na samom početku rada Konferencije i njena Delegacija se sve vreme morala boriti protiv raznih ideja o vaspostavljanju stanja srušenog ratom i za prihvatanje načela „Balkan balkanskim narodima“.

Na Konferenciji su glavna pitanja rešavale velike sile pobednice, a malim državama bilo je omogućeno samo da njihove delegacije budu saslušane i da podnose pismene predstave. U plenumu Konferencije velike sile imale su po pet, Srbija, Belgija i Brazil po tri, a ostale države po dva ili jednog delegata. Delegacija je bila zastupljena u raznim komisijama Konferencije, ali ne i u onoj koja je pripremala za Vrhovni savet predloge u teritorijalnim pitanjima. Sve važne odluke donosio je Vrhovni savet na tajnim savetovanjima, a plenarni sastanci uvedeni pod pritiskom javnosti bili su puka formalnost. Isključenoj iz odlučivanja, našoj Delegaciji je preostalo je da očekuje poziv da bude saslušana, upućuje zvanične note i pokušava da preko uglednih političara i uticajnih članova Delegacija utiče na odluke u pitanjima u kojima je bila zainteresovana. Vrhovni savet saslušao je jugoslovenske delegate prvi put u pitanju Banata zajedno sa rumunskim delegatima, drugi put radi obrazlaganja teritorijalnih zahteva i treći put u pitanju Rijeke.

Značajna prepreka priznanju projektovanih granica Kraljevine SHS bilo je i postojanje tajnih ugovora iz 1915. i 1916. godine, kojima su savezničke države ulazak u rat Italije i Rumunije na svojoj strani sila „plaćale“ jugoslovenskim teritorijama. Delegacija i vlada Kraljevine SHS morale su upotrebiti svu diplomatsku veštinu radi oduzimanja važnosti tim ugovorima, koji su potirali načelo narodnosti kao osnovu obrazovanja jugoslovenske države.

Pored ovih spoljnopolitičkih faktora, postojali su i unutrašnji činioци koji su Delegaciji Kraljevine SHS otežavali rad. Pojedini od njih poticali su iz odnosa Delegacije i vlade Kraljevine SHS i nedovoljne pripremljenosti Delegacije za Konferenciju mira. Sa druge strane, neslaganja delegata u važnim pitanjima, kakvo je svakako bilo i pitanje granica Kraljevine SHS, otežavali su rad Delegacije.

⁵ Konferencija mira je primanjem akreditiva delegata, njihovih izjava i pošte u kojoj se govori u ime Kraljevine SHS de facto priznala jugoslovensku Delegaciju, a formalnopravno je Kraljevina SHS od Konferencije priznata krajem maja 1919. godine.

Svi ovi činioци došli su do izražaja i u pitanju Vojvodine⁶, koje je bilo sastavni deo i delilo sudbinu pitanja teritorijalnih zahteva jugoslovenske države. Posmatrano u svetlu svega navedenog, priznanje novostvorene Kraljevine SHS u granicama koje su obuhvatile i teritoriju današnje Vojvodine, bio je krupan uspeh politike Delegacije na Konferenciji mira.

2. OBJEKTIVNA OGRANIČENJA RADA DELEGACIJE U PITANJU VOJVODINE

2.1. Delegacija Kraljevine SHS ili Srbije?

Delegacija Kraljevine SHS je mesto na Mirovnoj konferenciji dobila kao predstavnik Kraljevine Srbije. U akreditivima delegata stajalo je ime nove države i oni su sebe smatrali predstavnicima Kraljevine SHS, nazivajući se tako u prepisci i ističući to u svakoj prilici, dok ih je Konferencija mira smatrala i nazivala samo predstavnicima Kraljevine Srbije. To je dolazilo otud što do početka Konferencije Kraljevina SHS još uvek nije bila međunarodno priznata država.⁷ Konferencija je, međutim, faktički priznavala da u njenom radu učestvuje jugoslovenska Delegacija jer su velike sile učesnice Konferencije imale različite stavove o novoj državi. SAD su zvanično priznale Kraljevinu SHS već 7. februara⁸, Italija je odlučno odbijala da to učini, a Engleska i Francuska su odlagale zvanično priznanje. Delegacija je iskoristila priliku da se to pitanje konačno raščisti koja se ukazala povodom priprema za potpisivanje mirovnog ugovora sa Nemačkom krajem aprila 1919. godine. U odgovoru na molbu Sekretarijata Konferencije da dostavi imena delegata koji će potpisati taj ugovor, Delegacija je izrazila nadu da će on biti redigovan tako da u njemu stoji Kraljevina SHS. Konferencija je prečutno prihvatila taj zahtev i na sastancima plenuma Konferencije 29. i 30. maja jugoslovenski delegati nazvani su delegatima Kraljevine SHS.⁹ Početkom juna su Kraljevinu SHS priznale Engleska i Francuska, a potom je ime Države SHS une-

⁶ Broj stanovnika u Vojvodini je 1910. godine procenjen na 1,525.904. Jože Rus, Glavni statistički podaci o državi Srba, Hrvata i Slovenaca (prema stanju od 1910, odnosno 1914. godine), Ljubljana 1920. Prema prvom popisu stanovništva u Kraljevini SHS sprovedenom 31. januara 1921. godine u Vojvodini je bilo 1,536.994, a prema popisu od 31. marta 1931. godine 1,624.158 stanovnika. Stanovništvo Srbije 1843-1953, sveska 1, 30, Zavod za statistiku i evidenciju NR Srbije, Beograd 1954. Up.: Vladimir Simeunović, Stanovništvo Jugoslavije i socijalističkih republika 1921-1961, Studije, analize i prikazi, Savezni Zavod za statistiku, Beograd 1964.

⁷ Bogdan Krizman, „Pitanje međunarodnog priznanja jugoslovenske države 1919.“, Istorija XX veka, III, 345-386.

⁸ Ibid., 365.

⁹ Papers Relating to the Foreign Relations of the United States: The Paris Peace Conference 1919, vol. III, Washington 1943, 391, 394.

to u tekst mirovnog ugovora sa Nemačkom od 28. juna 1919. godine.¹⁰ Time je Konferencija mira i *de iure* priznala postojanje Kraljevine SHS i njene Delegacije.

Otvoreno pitanje Delegacijinog pravnog statusa na Konferenciji mira svaka-ko je bilo pretnja po međunarodnopravni subjektivitet Kraljevine SHS, a moglo je otežati njene već ionako složene unutrašnjepolitičke prilike. Sa druge strane, pak, zvaničan tretman Delegacije Kraljevine SHS na Konferenciji kao Delegacije Srbije imao je i izvesnih prednosti. Prvo, time je otklonjena opasnost da i Srbija, iako ratna saveznica država pobednica, bude izostavljena iz Konferencije zbog činjenice da su hrvatski i slovenački delegati predstavljali pobeđene ratne protivnike na čemu je Italija dosledno insistirala. Pod imenom Srbije Delegaciji Kraljevine SHS je zvanično dodeljeno mesto u plenumu Konferencije. Drugo, takav je tretman Delegacije Kraljevine SHS imao uticaj i na ugled nove države. Zahvaljujući ratnoj tradiciji Srbije ona je na Konferenciji uz Belgiju i Brazil bila svrstana u države drugog ranga. Pored tri predstavnika u plenumu Konferencije, Delegacija Kraljevine SHS bila je zastupljena i u Komisiji za Društvo naroda (jedno mesto), u Komisiji za ratnu odgovornost (jedno mesto u Komisiji i jedno u podkomisiji), u Komisiji za reparaciju šteta (jedno mesto u plenumu i dva u podkomisijama), u Komisiji za internacionalni režim luka, železnica i vodenih puteva (jedno mesto), u Komisiji za finansijska pitanja (jedno mesto u plenumu i dva u podkomisijama), u Komisiji za ekonomska pitanja (jedno mesto u plenumu i tri u podkomisijama) i u Komisiji za aeronautiku (jedno mesto).

2.2. Način rada i odlučivanja Konferencije

Na Konferenciji mira svi važni poslovi bili su rezervisani za velike sile. Konferencija je prvi put zasedala u plenumu 18. januara 1919. godine i u toku prvih šest meseci njenog rada bile su donete ključne odluke. Konferencijom je predsedavao Klemanso¹¹, a isključivo nadležan za odlučivanje bio je Vrhovni savet, tzv. Veće desetorice, sačinjeno od po dva predstavnika pet velikih sila¹². U martu su šefovi Delegacija koji su u tom telu imali glavnu ulogu obrazovali su Veće petorice, koje je u praksi radilo kao tzv. Velika četvorka jer se japanski predstavnik uključivao samo u pitanjima od interesa za njegovu državu. Već donete odluke u

¹⁰ Ibid., 422.

¹¹ Na Vilsonov predlog za predsednika Konferencije izabran je Klemanso, na čiji su predlog za potpredsednike izabrani predstavnici ostale četiri velike sile (Lansinga iz SAD-a, Lojda Džordža iz Engleske, Orlanda iz Italije i Sajonjija iz Japana). Generalni sekretar bio je Ditasta. Ibid., 164-167.

¹² Iz SAD-a Vilson i Lansing, iz Engleske Lojd Džordž i Balfur, iz Francuske Klemanso i Pižon, iz Italije Orlando i Sonino i iz Japana Sajonji i Makino. Ibid., 62.

raznim komisijama i potkomisijama Konferencije morale su biti razmotrene i prihvaćene od Vrhovnog saveta, koji je često pristupao diskusiji i odlučivanju o pitanjima kao da ona nisu već bila pretresana. O radu Vrhovnog saveta moglo se iz njegovih šturih saopštenja saznati samo kojim se pitanjima u datom trenutku to telo bavi, dok su njegova većanja i odluke bili tajna čak i za delegacije učesnice Konferencije mira. Lišena ne samo prava odlučivanja već i zvaničnih obaveštenja o razvoju pitanja u kojima je bila zainteresovana, Delegacija Kraljevine SHS je nastojala da putem nota, neposrednih susreta sa uticajnim ličnostima i zajedničkim istupom sa drugim Delegacijama malih država izdejstvuje da je Vrhovni savet sasluša u pitanjima od interesa za njenu državu. Rezultati postignuti takvom politikom Delegacije nisu bili zanemarljivi.

Vrhovni savet Konferencije prvi put je jugoslovenske delegate saslušao 31. januara 1919. godine u pitanju Banata zajedno sa rumunskim predstavnicima.¹³ Bračano je tražio granicu na Dunavu pozivajući se na tajni ugovor iz 1916. godine i izneo da bi podela Banata koji je etnička, geografska i ekonomska celina bila opasna i „ne bi koristila miru“¹⁴. Vesnić je izneo da Srbija ne priznaje ugovor koji nije potpisala i koji je za nju bio tajna. Srbija stoji na „principima nacionaliteta i pravice“ koje su proklamovale velike sile, a koje je najkonkretnije izrazio Vilson, te nema pretenzija na ceo Banat već „samo na onaj deo, koji je naš, gde imamo relativnu većinu spram Rumuna“. Srpski narod je 1848. godine stvorio Vojvodinu čija je baza bio Banat koji u kulturnom smislu „predstavlja našu narodnu renesansu“. Glavni napad Austro-Ugarske došao sa Dunava na Moravu u srce Balkana, te Liga naroda „mora da zaštiti ovu našu feblesu, koju predstavlja

¹³ Prethodno je general Pešić načelniku štaba maršala Foša predao kartu sa obeleženim granicama i 9. januara izvestio ministra vojnog da nas Francuzi upućuju na sporazum sa Rumunima i „drže se u opšte rezervisano u pitanju Banata.“ Vojni arhiv, Grupa fondova Ministarstva vojnog, popisnik III, kutija 140. To je bilo razumljivo jer je Francuska uz Englesku, Rusiju i Italiju bila potpisnica tajnog ugovora od 17. avgusta 1916. godine, kojim je Rumuniji kao naknada za ulazak u rat na strani Antante u čl. 3 priznato pravo da anektira teritorije Austro-Ugarske opredeljene u čl. 4, među kojima i Banat. Bogdan Krizman, Bogumil Hrabak, Zapisnici sa sednica Delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919-1920, Beograd 1960, 308. Pešić je zatim izradio elaborat o granici prema Rumuniji na bazi strategijskog načela, naglasivši da smo iz čisto političkih razloga „našu granicu povukli mnogo zapadnije“ i „da dalje popuštanje od naše strane ne bi moglo biti“. Trumbičevi spisi u Arhivu Jugoslavenskog odbora, Arhiv JAZU, navedeno prema: Bogdan Krizman, „Pitanje granica Vojvodine na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1919 god. (diplomatsko-historijska skica)“, Zbornik Matice srpske za društvene nauke, 1959, sv. 24, 36. Rasprave u Delegaciji o granicama otegle su se zbog neslaganja delegata do 28. januara, te memorandum još nije bio oštampan kada je stigao poziv Vrhovnog saveta.

¹⁴ Bračano je u prilog tvrdnji da su Rumuni u Banatu „jaka relativna većina“ izneo da Rumuna ima oko 600.000, Nemaca oko 400.000, Srba oko 240.000 i Madara oko 200.000. Bogdan Krizman, *Ibid.*, 43.

Morava sa granicom na Dunavu¹⁵. Trumbić je u ime vlade Kraljevine SHS izjavio da tajni ugovor smatra „ništavim i ne postojećim“, te precizirao da u Banatu tražimo teritoriju koja se „graniči sa severa rekom Moriš, sa zapada Tisom, s juga Dunavom, i sa istoka jednom crtom od Dunava na jugu do Moriša na severu, istočno od Vršca i Temišvara“. Gotovo cela krašo-severinska županija nije sporna i ona po „principu nacionaliteta ima pripasti Rumuniji“, dok su Srbi „najjači element u Torontalskoj županiji, u južnozapadnom delu tamiške županije, i u onom malom delu krasovske županije kod Dunava“ i tu teritoriju zahtevaju po istom principu nacionaliteta s tim da on bude dopunjem principom narodne konsultacije¹⁶. Pašić je u prilog našem zahtevu izneo zvaničnu kartu Vojvodine izrađenu od austrijske vlade 1853. godine, iz koje se iz rasporeda regimenti formiranih po nacionalitetu vidi da je Rumuna bilo „samo u krasovsko-severinskoj županiji“¹⁷. Braćano je predložio povlačenje srpske vojske iz Banata i njegovu okupaciju od savezničkih trupa do zaključenja mira¹⁸, na šta mu je Vesnić odgovorio da su srpske trupe ušle u Banat „da oslobađaju braću“, da su tamo „u svojoj zemlji“ i „pod komandom Balkanske Vojske“¹⁹. Vrhovni savet je 1. februara na predlog Lojda Džordža rešio da se formira Komisija za rumunska pitanja i 3. februara objavio imena njenih članova²⁰.

Na poziv Vrhovnog saveta da iznesu teritorijalne zahteve, jugoslovenski su delegati 18. februara Konferenciji predali samo memorandume o granicama prema Bugarskoj i Rumuniji. Ovaj poslednji bio je u stvari već pomenut elaborat koji je ranije izradio general Pešić i o njemu će više reči biti u delu o pripremljenosti. Delegacije i radu Etnografske sekcije. Ostale granice za koje memorandumima još nisu bili gotovi predate su ucrtane na karti, a usmeno su ih obrazložili Vesnić, Žolger i Trumbić²¹. Vrhovni savet je na predlog Balfura rešio da se i proučavanje srpskih teritorijalnih zahteva (izuzev onih u kojima je zainteresovana Italija) poveri jednoj Komisiji, a na predlog Lansinga odlučeno je da to bude ista Komisija koja se bavila pitanjem Banata.²²

Opisani način rada i odlučivanja Konferencije mira bio je u suprotnosti sa zvanično proklamovanim načelima, prvenstveno načelom javne diplomatije i načelom ravnopravnosti naroda. I ostala načela koja su isticana kao polazna osnova

¹⁵ Ibid., 43-44.

¹⁶ Ibid., 44-45.

¹⁷ Ibid., 45.

¹⁸ Ibid., 45.

¹⁹ Ibid., 45.

²⁰ Komisiju su činila po dva predstavnika SAD-a (Day, Seymour), Engleske (Crowe, Leeper), Francuske (Tardieu, Laroche) i Italije (de Martino, Vannutelli). Ibid., 48.

²¹ Bogdan Krizman, Bogumil Hrabak, Ibid., 52-54.

²² Bogdan Krizman, Ibid., 53-54.

u povlačenju novih granica – načelo prava naroda na samoopredeljenje kao primarno i načelo prirodnih/strategijskih granica, načelo životnog ekonomskog interesa i načelo istorijskog prava kao dopunska, zamenjena su u radu Mirovne konferencije načelima zaštite državnog i nacionalnog interesa, prava pobjednika i poštovanja međunarodnih pravnih obaveza (tajnih ugovora).²³

2.3. Tajni ugovori sila saveznica sa Italijom i Rumunijom

Tajni ugovori koje su sile Antante u toku Velikog rata zaključile sa Italijom, odnosno Rumunijom, bili su potpuno u duhu tajne diplomatije karakteristične za prethodni vek. Tokom XIX veka zakulisnim dogovorima velikih sila isključivo u skladu sa njihovim interesima krojena je sudbina malih naroda, udaljenih od stolova za kojima se rešavalo o njihovoj budućnosti. U traganju za uzrocima rata veliki deo krivice pripisivan je upravo takvoj diplomatiji zasnovanoj na sebičnim interesima velikih sila i stoga su se već na početku svetskog rata čule kritike protivnika rata na račun predratne diplomatije i iznošeni zahtevi da se u buduću u međunarodnoj politici javnom diplomatijom omogući uticaj javnosti na kreiranje odluka. Takođe već u toku rata, optimizam u tom smislu pokazao se neosnovanim.

U Londonu su 26. aprila 1915. godine Francuska, Engleska i Rusija zaključile tajni ugovor sa Italijom, obećavajući joj za ulazak u rat na strani Antante naknade u teritorijama, između ostalog i austrougarskim oblastima nastanjenim jugoslovenskim narodima. U članu 16 ugovora čija je realizacija bila uslovljena pobjedom Antante u ratu bilo je propisano da taj „aranžman držaće se u tajnosti“.²⁴ Londonski ugovor je za Delegaciju Kraljevine SHS na Konferenciji mira predstavljao ključni problem, jer je novostvorenu jugoslovensku državu u koju su uključene i oblasti garantovane Italiji dovodio u direktnu konfrontaciju sa tom savezničkom silom. Teritorijalni zahtevi podneti od strane italijanskih predstavnika na Konferenciji zasnivali su se na tom ugovoru i otud je Kraljevini SHS sve vreme pretela opasnost. To je postalo jasno na samom početku rada Konferencije, kada je Orlando protestovao zbog učešća Žolgera u jugoslovenskoj Delegaciji. Italija je svoje neprijateljsko držanje prema jugoslovenskoj Delegaciji potvrđivala sve vreme rada Konferencije, ističući da je smatra predstavnikom pobeđenog neprijatelja. Veoma obazrivo, u komplikovanim diplomatskim formulama, a usled realne opasnosti da Italija pristupi ispunjenju ugovora uz pomoć oružja, Delegacija je saopštavala da Londonski ugovor smatra pravno ništavim.

²³ Andrej Mitrović, *Ibid.*, 78-81.

²⁴ Bogdan Krizman, Bogumil Hrabak, *Ibid.*, 305-307.

Ugovorom zaključenim 17. avgusta 1916. godine u Bukureštu između Francuske, Engleske, Italije i Rusije na jednoj, i Rumunije na drugoj strani, i Rumuniji su sile Antante za ulazak u rat na njihovoj strani priznale pravo da anektira teritorije Austro-Ugarske²⁵. Projektovana granica sa Srbijom išla je Tisom (od mesta Alde severno od Segedina) do njenog ušća u Dunav, a potom Dunavom do sadašnje rumunske granice. Rumunija je bila obavezana da prema Beogradu ne podiže utvrđenja i u zoni koja će naknadno biti određena drži samo snage potrebne za policijsku službu, a njena vlada imala je Srbima iz Banata koji bi se iselili u roku od dve godine od dana zaključenja mira platiti odštetu za posede koje napuštaju. I ovaj ugovor sadržao je obavezu sila ugovornica da čuvaju njegovu tajnost do zaključenja mira. Rumunija je na Konferenciji mira tražila izvršenje tog ugovora, o čemu je zadržavši se u Beogradu na putu za Pariz predsednik rumunske vlade Braćano obavestio i predsednika vlade Kraljevine SHS i regenta Aleksandra. Zanimljiv je bio razlog koji je Protić naveo protiveći se Braćanu – on nije načelno odricao važnost tajnom ugovoru, već je kazao da Braćano ne može tražiti izvršenje ugovora čije je poništenje sam tražio u vreme vojnog sloma Rumunije. Delegacija Kraljevine SHS je na Konferenciji mira iznela maksimalne zahteve u Banatu i otvoreno odricala važnost tajnom ugovoru od 1916. godine. Iako se u oba slučaja radilo o prijateljskim državama, razlika u rangu između Italije i Rumunije bila je očigledna. Olakšavajuća okolnost za našu Delegaciju u pogledu Rumunije bila je i ta što su Francuska i Engleska zauzele stav da je Rumunija sama poništila ugovor iz 1916. godine, kada je 1918. godine zatražila i potpisala primirje u Bukureštu.

3. UNUTRAŠNJI FAKTORI OD UTICAJA NA PITANJE VOJVODINE

3. 1. Sastav i pripremljenost Delegacije

Delegacija Kraljevine SHS bila je među najbrojnijim na Konferenciji mira²⁶. Najviše telo Delegacije, političku delegaciju, kojoj su bili podređeni sekretarijat i sve sekcije, činilo je sedam delegata. Kao što je već pomenuto, četvorica delegata imala su mandat za učešće u radu Konferencije kao opunomoćeni delegati –

²⁵ Wolfram Wilhelm Gottlieb, *Studies in Secret Diplomacy during the First World War*, London 1957; Bogdan Krizman, Bogumil Hrabak, *Ibid.*, 308-309.

²⁶ Na prvom spisku Delegacije bilo je 72 lica, da bi već u februaru 1919. godine taj broj porastao na 93 člana. Pored toga, Delegacija je za razne poslove angažovala brojne saradnike. Od početka maja se po vladinim zahtevima broj članova Delegacije smanjivao, te je u času raspuštanja početkom jula 1920. godine ona brojala 12 članova. Andrej Mitrović, *Ibid.*, 6.

Nikola Pašić, dr Ante Trumbić, dr Milenko Vesnić i dr Ivan Žolger, a ostala trojica su kao vladini delegati bili ravnopravni u radu Delegacije – Mateja Bošković, dr Josip Smodlaka i dr Otokar Ribarž²⁷. Faktori koji su oblikovali fizionomiju političke delegacije – lični ugled, nacionalna pripadnost, državne i političke dužnosti, na kojima je počivao ugled svakog od delegata u zemlji i inostranstvu, uticao je na ukupan rad Delegacije. Rad Delegacije u pitanju Vojvodine otežavala je činjenica da je u svom sastavu imala samo jednog ministra novostvorene države, kao i uticaj nacionalne pripadnosti na stavove političkih delegata.

Nedostatak najodgovornijih predstavnika države koja je tek trebalo da dobije svoje mesto u međunarodnoj politici slabilo je autoritet Delegacije, kako u zemlji tako i na Konferenciji, i ograničavalo joj potrebnu samostalnost u radu. Isti efekat imala je i nesaglasnost političkih delegata u pogledu teritorijalnih zahteva, uzrokovana njihovim opredeljivanjem prema užim nacionalnim interesima. Upravo je u pitanju granica novostvorene države u Delegaciji sastavljenoj od predstavnika sva tri jugoslovenska naroda do izražaja došlo podvajanje srpskih i hrvatskih delegata. Srpski delegati nastojali su da Kraljevina SHS bude priznata u najširim mogućim granicama na svim stranama, dok su hrvatski delegati prednost davali teritorijama koje su u nacionalnom smislu smatrali svojim. Na ovakav zaključak upućuje upornost hrvatskih delegata u odbrani zahteva u kojima su bili zainteresovani, naročito u jadranskom pitanju, koja je uključivala i spremnost da se zarad pozitivnog rešenja tog pitanja čine ustupci u teritorijalnim zahtevima koji su prvenstveno interesovali srpski narod. Hrvatski delegati su svojim istupanjem jasno pokazivali kojim će teritorijalnim zahtevima dati prednost u slučaju da Delegacija Kraljevine SHS na Konferenciji mira bude suočena sa izborom u pogledu granica.

Dobra pripremljenost Delegacije bila je neophodna za ispunjenje teških i složenih zadataka koji su je očekivali na Konferenciji mira. Ona je podrazumevala postojanje načela politike koju će delegati zastupati, glavnih ciljeva koje je trebalo postići, načine kojima će se u tome služiti i iole razrađenu taktiku koja bi se u slučaju nužde imala primeniti. Pored prečišćenih osnovnih početnih stavova, Delegacija je za svoj rad na Konferenciji na raspolaganju morala imati i potrebne ljude i osnovnu dokumentaciju. Za razliku od ostalih država, koje su vreme od zaključenja primirja do početka Konferencije iskoristile za pripreme za taj mirov-

²⁷ Krajem oktobra 1919. godine vlada je za političkog delegata naimenovala i Andriju Radovića, koji je i pre toga učestvovao u radu Delegacije kada se radilo o Crnoj Gori. U novembru 1919. godine uvažena je ostavka Boškoviću, a u aprilu 1920. godine i Smodlaku koji je još u decembru prestao učestvovati u radu Delegacije. U maju 1920. godine je i Vesnić, dobivši mandat za sastav Vlade, prestao učestvovati u radu Delegacije, iako je formalno ostao njen član. Andrej Mitrović, *Ibid.*, 10-12.

ni kongres, tek stvorena Kraljevina SHS se u borbi za sopstveni opstanak morala baviti pitanjima unutrašnjeg društveno-ekonomskog i državnopravnog uređenja. Rešavanje brojnih problema koji su u neposredno poratnom razdoblju opterećivali novu državu ostavljalo je nadležnim činiocima malo vremena za pripremu nastupa Delegacije na mirovnom skupu. Tako se desilo da politički delegati pristižu u Pariz i članovi Delegacije određuju i nakon što je Konferencijin rad već počeo i da Delegacija mora u isto vreme pripremati dokumenta i određivati politiku koju će na Konferenciji voditi.

Srpska vlada je još u toku rata počela sa nekim pripremanjima za diplomatsku i političku borbu koja ju je izvesno očekivala nakon završetka sukoba oružjem. Dokumentacija koja je po njenom nalogu u cilju jugoslovenskog ujedinjenja prikupljena i izrađena bila je obimna i korisna, kao i materijal nastao kao rezultat rada jugoslovenskog odbora²⁸. Međutim, ta dokumentacija nije bila posebno spremljena za mirovni kongres, te je mogla služiti samo kao podloga za stvaranje zvaničnih zahteva. Tako su delegati umesto izlaganja i dokazivanja utvrđenih političkih stavova morali ove tek izgrađivati i umesto iznošenja podataka ove tek prikupljati i pripremati za upotrebu. Trojica delegata, Pašić, Trumbić i Vesnić, bili su u potpunosti upoznati sa jugoslovenskim pitanjem u celini i imali su kako prečišćene stavove tako i određena iskustva u radu na njemu. Smoldaka je slovio za vrsnog poznavaoca etničkih pitanja, dok se poznavanje jugoslovenskog pitanja ostalih delegata svodilo na uže oblasti: Bošković je poznavao prilike u Crnoj Gori, bivši austrougarski ministar i iskusan političar Žolger dobro je poznavao samo slovenačko pitanje, a Ribarž pak samo prilike u Trstu i zapadnoj Istri. Stručnjaci

²⁸ Srpska vlada je još u decembru 1914. godine kao ratni cilj istakla jugoslovensko ujedinjenje i počela rad na njegovom ostvarenju. U savezničke centre poslali su istaknuti kulturni radnici (Ljuba Stojanović, Aleksandar Belić, Bogdan Popović, Nikolaj Velimirović, Boža Marković, Dragoljub Arandelović, Kosta Stojanović, Jovan Cvijić), Stanoju Stanojeviću poverena je izrada memoranduma o srpskim pravima na Bačku i Baranju i elaborata o jadranskom pitanju, Jovanu Radoniću o Banatu, Jevti Dedijeru izrada karte jugoslovenskih zemalja. Dimitrije Kirilović, „Pitanje Vojvodine na konferenciji mira i uloga Stanoja Stanojevića na njoj kao stručnjaka“, Glasnik Istorijskog društva u Novom Sadu, XI/3-4, 123-125. U proleće 1917. godine bio je spremljen memorandum o teritorijama, koji je početkom 1918. godine imao da posluži diplomatskim predstavnicima kao osnov za pripremu dokumenta za vlade kod kojih su bili akreditovani, a nešto kasnije i biti uručen velikim silama. Dragoslav Janković, Bogdan Krizman, Grada o stvaranju jugoslovenske države, Beograd, 1964, 151-152. Jugoslovenski odbor je od svog osnivanja 1915. godine takođe mnogo činio na upoznavanju vlada i javnosti savezničkih zemalja sa jugoslovenskim pitanjem, a krajem 1918. godine njegov predsednik, dr Ante Trumbić, pripremio je za predsednika Vilsona memorandum o načelima jugoslovenskog ujedinjenja sa dokazima o pravima pojedinih oblasti da pripadnu jugoslovenskoj državi. Bogdan Krizman, „Spomenica Anta Trumbića predsedniku Vilsonu o pitanjima jugoslovenske države 1918“, Zadarska revija, 1962/6. Stručnjaci za Vojvodinu krenuli su za Pariz sredinom januara 1919. godine, o čemu je predsednik vlade Protić obavestio Delegaciju.

u Delegaciji bili su vrsni poznavaoči pitanja koja su se pred nju postavljala, ali je sa njihovim okupljanjem bilo problema – pojedini su pristigli u Pariz u vreme kada je rad Konferencije već uveliko trajao, a neki čak nikada nisu ni preuzeli poslove za koje su bili naimenovani. Delegati i stručnjaci često su pokazivali veću volju za radom u pitanjima koja su bolje poznavali, što je bilo prirodno, ali se, kao što je već pomenuto, neretko dešavalo da u pitanjima koja ih nisu interesovala pokažu potpuno nesprenim na saradnju. Nedovoljna pripremljenost Delegacije omela je njeno odlučnije istupanje na početku rada Konferencije. Zahvaljujući koliko sposobnosti članova Delegacije, toliko i okolnostima nastalim na Konferenciji, izbegnute su moguće loše posledice usled kašnjenja sa podnošenjem memoranduma o teritorijama i njegovih manjkavosti.

3. 2. Odnos Delegacije i vlade Kraljevine SHS

Teškoće u radu Delegacije na Konferenciji proizilazile su i iz njenog odnosa sa vladom Kraljevine SHS. Ključni uzrok problema u međusobnom odnosu Delegacije i vlade bio je nedovoljno precizno razgraničenje nadležnosti u kreiranju mirovne politike novostvorene Kraljevine SHS, a situaciju je dodatno komplikovala otežana komunikacija putem telegrafskog saobraćaja i redovne kurirske pošte. Veza između Delegacije i vlade održavana je uglavnom preko predsednika oba tela. Izuzetak su bili ministar vojni i mornarice, koji je često neposredno opštio sa šefom vojne misije i Ministarstvo inostranih dela, koje je vezu sa svojim ministrom Trumbićem održavalo preko poslanstva u Parizu. Delegacija je vladi dostavljala izveštaje, tražila podatke i uputstva i iznosila svoje predloge posredstvom svog predsednika, ministra spoljnih poslova ili šefa vojne misije, a istim putem je vlada Delegaciji dostavljala uputstva, podatke, pitanja i primedbe.

Nadležnost vlade u spoljnoj politici obuhvatala je i politiku na Mirovnoj konferenciji, te je Delegacija imala samo slediti tu politiku. Pošto je mogućnost nastanka problema oko te politike formalnopravno bila isključena u stvarnosti nije bilo krupnih sukoba između vlade i Delegacije, ali je niz okolnosti doveo do toga da i Delegacija postane kreator mirovne politike. Prenošenje izvesnih nadležnosti sa vlade na Delegaciju koja je imala predstavljati državu na Mirovnoj konferenciji se podrazumevalo. Do preciziranja podele nadležnosti između vlade i Delegacije, pak, nije došlo, već se vlada zadržala na opštoj pretpostavci da Delegacija mora raditi po njenim uputstvima. Ta uputstva vlada je često davala, ali ona nisu bila načelne prirode, već su se ograničavala na pojedina konkretna pitanja. U tome je bio glavni uzrok nesigurnosti u radu Delegacije, koja se na Konferenciji u situacijama kada je trebalo preduzeti odlučne korake uzdržavala da ih

učini jer nije znala da li je za to ovlašćena. Sa druge strane, sastav Delegacije, činjenica da je bila u centru zbivanja koja su se odvijala velikom brzinom sa zadatkom da na mirovnom skupu vodi politiku, omogućavali su njen samostalni rad. Svesna da bi nametanje politike sa kojom se delegati ne bi slagali mogla dovesti do njihove ostavke i nespremna da se izloži neprijatnostima koje bi time nastale, vlada im je prepuštala donošenje odluka.

Načelna saglasnost vlade i Delegacije da se na Konferenciji mira mora raditi isključivo na osnovu vladinih instrukcija u praksi je često bila puka forma, jer je vlada svoje instrukcije izrađivala na osnovu mišljenja Delegacije. Takav je slučaj bio i sa teritorijalnim zahtevima – Delegacija je početne teritorijalne zahteve utvrdila na svojim sednicama, uobličila ih u memorandume i predala kao zvanične zahteve Kraljevine SHS za granicama i pre no su stigla vladina uputstva. U teritorijalnim pitanjima Delegacija je bila odlučujući faktor. Tu je nadležnost vlada u potpunosti priznavala i izdavala naloge samo na zahtev Delegacije ukoliko se delegati ne bi složili u pogledu pojedinih granica. Delegati su imali punu slobodu i u osmišljavanju taktike za ostvarenje iznetih teritorijalnih zahteva. Vlada je njihovoj proceni prepuštala i izbor ličnosti kojoj će se obratiti, načina na koji će to učiniti, kao i dokaza kojima će svoje zahteve potkrepiti pred Konferencijom. U pogledu teritorijalnih zahteva, međutim, mišljenja delegata su se razilazila. Na osnovu zapisnika o radu Delegacije može se zaključiti da su u ovom pitanju postojale dve različite koncepcije, jedna koju je zastupao general Petar Pešić i koja je nastala u srpskim vojnim krugovima, i druga koju je zastupao Jovan Cvijić i koja je bila plod njegovog dotadašnjeg naučnog i političkog rada. Delegati se nisu opredeljivali za jednu od tih koncepcija prema nekakvim načelima, već su svoje stavove formirali u slučaju svake granice ponaosob pod presudnim uticajem nacionalne pripadnosti.

3. 3. Koncepcije o državnim granicama u Delegaciji

U okviru Delegacije postojale su dve različite koncepcije o granicama prve jugoslovenske države i obe su bile delimično usvojene. U uobličavanju stavova delegata o teritorijalnim zahtevima, kao što je već pomenuto, važnu ulogu imala je njihova nacionalnost. Nedostatak načelnog stava u pitanju teritorija rezultirao je nedoslednostima u njihovom mišljenju o konkretnim predlozima granica. Trumbić i Smodlaka protivili su se stratejskom principu u određivanju granica jer su se upravo na njemu temeljili italijanski zahtevi za jugoslovenskim teritorijama. Iako Delegacija stratejski princip, na kome je počivala Pešićeva koncepcija i koje je Cvijić razvio kao načelo prirodnih granica, nije isticala kao jedno od osnovnih načela, njena politika bila je delimično zasnovana na njemu. U pobijanju

italijanskih i rumunskih teritorijalnih zahteva Delegacija se pozivala na načelo narodnosti, ali se u svojoj argumentaciji služila i načelom strategijskih granica²⁹.

Koncepcija o granicama koju je u Delegaciji zastupao general Petar Pešić sadržana je u njegovim memorandumima o granicama Kraljevine SHS, u njegovim obrazloženjima u Delegaciji i njegovim razgovorima sa raznim ličnostima u toku Konferencije. Taj je projekat granica bio veoma ambiciozan, kakvi su bili i njegovi tvorci. Srpski vojni krugovi smatrali su da u povlačenju državnih granica strategijsko načelo mora biti primarno i prihvatili su etnografsko načelo kao dopunsko i to samo kako bi se njime omogućilo diplomatsko manevrisanje. To shvaćanje bilo je praćeno uverenjem da u ratu pobeđene susedne države treba kazniti i oduzimanjem teritorija i tako ih oslabiti za budućnost. Prema Pešićevom projektu granica sa Bugarskom imala se ispraviti tako da u Kraljevini SHS uđu dolina Strume, Pernik, Petrič, Dragoman Arčar i Vidin³⁰. Granica prema Rumuniji imala je ići istočno od Bele Crkve i Vršca (koji bi pripali Kraljevini SHS), pa zapadno od Rešice (ostaje Rumuniji) i dalje rekom Moriš, tako da i Temišvar i Arad pripadnu Kraljevini SHS³¹. Prema Mađarskoj je granica išla tako da je u Kraljevini SHS ostavljala Segedin, Baju, Pečuj, Segetvar i Veliku Kanižu, pa odatle na severozapad ostavljajući i Prekomurje jugoslovenskoj državi. Granica sa Austrijom išla je rekom Murom, a potom linijom koja je južnije Kraljevini SHS ostavljala Korušku i Štajersku sa Celovcem i Beljakom³². Prema Italiji Pešić je granicu povukao zapadno od Soče tako da su Gorica, Tržič i Trst bili u Kraljevini SHS³³. Granicu prema Albaniji činili su Drim i Crni Drim, s tim da se ona od mesta

²⁹ Oспорavajući teritorijalne zahteva Italije, Delegacija je pored tvrdnje da u Julijskoj Krajini i Dalmaciji ne žive Italijani već Jugosloveni navodila i da granica na Julijskim Alpima omogućava Italiji prodor u doline Drave i Save, a time i u središte jugoslovenske države. Muriel Innes Currey, *Italy Foreign Policy 1918-1932*, London 1932, 15-31. Iste tvrdnje iznete su spram rumunske granice: u Banatu ne žive Rumuni, nego većinom Jugosloveni, a granicom na Dunavu i Tisi ozbiljno bi se ugrozili Beograd i moravska dolina. Sherman David Spector, *Roumania at the Paris Peace Conference: A Study of the Diplomacy of Ioan I. C. Bratianu*, New York 1927. Granice prema Bugarskoj i Albaniji je Delegacija branila isključivo strategijskim razlozima: granica sa Bugarskom mora se pomeriti na istok zbog obezbeđenja komunikacija timočkom i moravsko-varždarskom dolinom, a granica sa Albanijom na Drimu potrebna je zbog obezbeđenja od Italije koja će se utvrditi u Albaniji i lakšeg sprečavanja upada arbanaških četa u Kraljevini SHS.

³⁰ Granica između kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i kraljevine Bugarske od 29. decembra 1918. i Granice prema Bugarskoj od 2. januara 1919. Vojni arhiv (=VA), Grupa fondova Ministarstva vojnog (=GFMV), popisnik (=pop.) 3, kutija (=kut.) 469, fascikla (=fasc.) 1, broj (=br.) 5.

³¹ Granica između kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i kraljevine Rumunije od 29. decembra 1918. VA, GFMV, pop. 3, kut. 469, fasc. 1, br. 14.

³² Granice prema Austro-Madžarskoj od 3. januara 1919. VA, GFMV, pop. 3, kut. 468, fasc. 1, br. 27 i 17. Vid. i Pešićevo obrazloženje strategijske granice prema Mađarskoj i Austriji od 29. decembra 1918. VA, GFMV, pop. 3, kut. 468, fasc. 1, br. 18.

³³ Granica između kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Italije od 29. decembra 1918. VA, GFMV, pop. 3, kut. 468, fasc. 1, br. 32.

ulaska Crnog Drima u Albaniju imala pomeriti malo zapadnije od postojeće granice³⁴. Granica prema Grčkoj imala je u odnosu na granicu iz 1913. godine biti ispravljena tako da Ohridsko i Prespansko jezero pripadnu Kraljevini SHS³⁵.

Cvijićeva koncepcija o granicama nije bila izložena u jednom dokumentu. Za razliku od Pešićevog plana granice, Cvjićev plan počivao je na opštim načelima i složenij i razrađenoj argumentaciji. Na osnovu načela isticanih u vreme održavanja Konferencije mira i uz oslonac na ideje iznete u ranijim radovima, Cvjić je tokom rada Konferencije izgradio koncepciju o granicama koja je sadržala kako predlog jugoslovenske granice u celini tako i predloge za svaku granicu posebno³⁶. Dva osnovna načela u određivanju granica, načelo prirodnih granica i načelo etničkih granica, morala su se po Cvjićevom mišljenju dopunjavati, a ako bi u praksi došla u sukob prednost je trebalo dati načelu narodnosti, vodeći računa o svim istorijskim kretanjima naroda na tom području, kao i o volji naroda nastanjenog na tom području izraženoj plebiscitom. Kao šef Etnografske sekcije Delegacije Cvjić je doprineo njenoj politici u pogledu svih granica, ali je njegov najvažniji rad bio usmeren na Banat, Bačku i Baranju, gde su etničke prilike bile veoma složene³⁷. Ove su plodne ravničarske oblasti bile neophodne jugoslovenskoj državi, te je Cvjić predlagao da se Delegacija svim silama založi da sednicama teritorijalne komisije Konferencije kada su na dnevnom redu pitanja od interesa za jugoslovensku državu prisustvuje bar jedan član Etnografske sekcije. Cvjićevo odlično poznavanje etničkih pomeranja u panonskom basenu na osnovu koga su bili već pripremljeni materijali, koji su tokom 1919. godine i objavljeni, bilo je od ključnog značaja za rad Delegacije³⁸. Izradivši etničku kartu

³⁴ Granice između kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Albanije od 1. januara 1919. VA, GFMV, pop. 3, kut. 469, fasc. 1, br. 11.

³⁵ Granica između kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Grčke od 29. decembra 1918. VA, GFMV, pop. 3, kut. 469, fasc. 1, br. 13.

³⁶ Od Cvjićevih radova nastalih u okviru jugoslovenske politike o granicama na mirovnom kongresu najvažniji su *Frontiere septentrionale des Yougoslaves*, (sa „Carte ethnographique des regions septentrionales Yougoslaves par J. Cvjić“), Pariz 1919; „Granice i sklop naše zemlje“ (Srpski književni glasnik od 1. i 16. decembra 1920, 524-534) i „Koruški plebiscit“ (Nova Evropa, 16. septembar 1920, 28-34). Ideje o granicama sadržane su i u njegovim pismima Delegaciji od 28. februara, 11. aprila, 3. maja, 12. i 22. septembra 1919, kao i u pismu predsedniku vlade od januara 1920.

³⁷ Prva srpska armija je na poziv Narodnog vijeća u Zagrebu i sa odobrenjem saveznika 9. novembra 1918. prešla Dunav i Savu i „preko Srema oslobodila celu Slavoniju i Bansku Hrvatsku, sa Baranjom i Bajskim trokutom u Mađarskoj, kao i Prekomurjem“. Odlukama Konferencije mira severni deo Bajskog trougla ostao je u Mađarskoj, a Baranja, Međumurje i Subotica Kraljevini SHS. Đorđe Stanković, „Stvarnost polazišta Jugoslavije“, Tokovi istorije, 2/2011, 167-185.

³⁸ Etnografska sekcija izradila je više publikacija koje su objavljene u Parizu 1919. godine. U seriji *La question du Banat, de la Batchka et la Baranya. Etudiée et présentée par J. Cvjić, J. Radonic, St. Stanojevic et H. Zeremsky* izdate su dve knjige o Baranji i po jedna o Banatu i Bačkoj. U seriji *Les Serbes de Hongrie. Etudes historiques et économiques* izdate su ove knjige: *Le rôle*

Banata, Bačke i Baranje³⁹, Cvijić je zahtev Delegacije za ovim oblastima na Konferenciji mira potpomogao i tvrdnjama da su Srbi (kao i Bunjevci i Šokci) u njoj najstariji stanovnici, da je slovenski element potiskivan silom vlasti, a ne prirodnim načinima, da uprkos tome slovensko stanovništvo i dalje čini relativnu većinu u tim oblastima i da su Srbi iz tih oblasti svojim snažnim uticajem na razvoj Srbije doprineli borbi za ujedinjenje. Na sastanku Delegacije 28. januara 1919. godine razmatrane su granice u Banatu, Bačkoj i Baranji na osnovu Cvijićeve karte i pismenog mišljenja Etnografske sekcije. Pašičev predlog da etničku granicu prema Rumuniji označenu na karti treba korigovati iz strategijskih razloga podržali su Bošković, Ribarž i Vesnić, a kako je samo Smoldaka bio za čisto etničku granicu, rešeno je da se usvoji linija projektovana na Pešičevoj karti uz izvesne korekcije (naročito u Baranji, gde se veći deo napuštao). Tu su granicu tražili jugoslovenski delegati kada su, krajem januara, kao i rumunski predstavnici, bili pozvani da pred poslanicima velikih sila izlože svoje pretenzije u Banatu i pred teritorijalnom komisijom kojoj je početkom februara povereno razmatranje granice prema Rumuniji. Istrajnost Delegacije u pitanju granice sa Rumunijom potvrđuje i prekor upućen 1. avgusta 1919. godine vladi što je pod pritiskom saveznika naredila evakuaciju vojske Kraljevine SHS iz istočnog Banata⁴⁰. Istog dana je na sastanku šefova velikih sila na osnovu izveštaja teritorijalne komisije odlučeno: da se deo u Banatu jugoistočno od Segedina ostavi Mađarskoj, da se ostali deo Banata podeli između Kraljevine SHS i Rumunije tako da Rumunija dobije tok reke Moriš sve do okoline Segedina, luku Bazjaš na Dunavu, a Kraljevina SHS obe obale donje Tise i železnicu koja povezuje Veliku Kikindu, Veliki

des Serbes de Hongrie dans la vie nationale du peuple Serbe i Histoire nationale succiente des Serbes, des Croates et des Slovenes Stanoja Stanojevića; Histoire des Serbes de Hongrie, La Batchka, Le Banat i The Banat and the Serbo-Roumanian frontier problem Jovana Radonića, La Baranya Stevana Mihaldžića, La vérité sur les Roumains de Serbie Tihomira Đorđevića i La question du Banat, de la Batchka et de la Baranya Aleksandra Belića i Stevana Mihaldžića.

³⁹ Cvijić je činjenicama pobijao tvrdnje Rumuna da su sve oblasti do Tise i Dunava etnički rumunske, naglašavajući da se ovaj narod tek od XVIII veka iz karpatskih planinskih predela počeo spuštati u banatske ravnice i da su Pančevo, Bela Crkva, Vršac, Veliki Bečkerek i Velika Kikinda središta srpske kulture. U februaru 1919. Cvijić je od vlade tražio i dobio podatke o Subotici, a u jesen 1919. je proputovao severnu Bačku, nakon čega je Delegaciji predložio pomeranje zahtevane granice za desetak kilometara severnije ostavljajući Baju, Čavolj, Gornji Sveti Ivan i Bačku Jabuku u našoj državi. Cvijić je nakon putovanja promenio mišljenje o Baranji i predložio da se i ova oblast kao pretežno nastanjena slovenskim življem traži za jugoslovensku državu, iako je ranije na etnografskoj karti njene južne krajeve označio kao srpske, a severne kao nemačke i mađarske. Potvrdivši ranije stanovište da je Pečuj etnički mađarski, Cvijić je Delegaciji predložio da se on traži na osnovu toga što je jedina prirodna granica Baranje planina Meček koja leži severno od Pečuja.

⁴⁰ Bogdan Krizman, „Pitanje granica Vojvodine na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1919 god“, 62-65.

Bečkerek i Vršac sa Pančevom, a da železnica Vajte–Bazjaš bude pod nadzorom „Savezničkih i Udruženih sila“; da Kraljevini SHS pripadne deo Bačke koji se proteže transferzalno u produženju jugoslovenske granice u Banatu od tačke jugoistočno od Segedina do tačke na Dunavu severno od Kisköszeg-a (dajući joj i prostrane atare Subotice i Sombora), a čiju severnu granicu čini Dunav uzvodno od ušća Drave, a potom Drava uzvodno do ušća Mure; da Kraljevini SHS pripadnu i Prekomurje i Baranja⁴¹. Time je pitanje Vojvodine na Konferenciji mira bilo rešeno.

4. ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Delegacija Kraljevine SHS na Konferenciji mira u Parizu je po svom sastavu oličavala novostvorenu jugoslovensku državu kao nacionalnu, nastalu na bazi načela narodnosti. Čvrsto vezana za rezultate Velikog rata, smatrala je da je velika i jaka jugoslovenska država u interesu savezničkih pobedničkih sila i evropskog mira i da upravo radi očuvanja tog mira na Balkansko poluostrvo ne sme stupiti nijedna velika sila. Priznanje projektovanih granica novostvorene Kraljevine SHS, koja je učešćem na Konferenciji mira otpočela svoj međunarodni politički život, bio je cilj od vitalnog interesa njene politike. Važan segment tih granica odnosio se upravo na područje Vojvodine, koja je odlukom Velike narodne skupštine u Novom Sadu od 25. novembra 1918. godine prisajedinjena Kraljevini Srbiji i 1. decembra 1918. godine ušla u Kraljevinu SHS. Ostvarenju tog cilja od strane Delegacije na Konferenciji mira na putu su stajale kako objektivne, tako i subjektivne teškoće.

Objektivne teškoće u prvom redu sastojale su se u organizaciji i načinu rada same Konferencije mira. Na njoj su glavna pitanja rešavale velike sile pobednice, dok je za male države bilo rezervisano samo pravo da njihove delegacije budu saslušane i da podnose pismene predstavke. U plenumu Konferencije, koji je bio uveden pod pritiskom javnosti i predstavljao puku formalnost pošto su sve važne odluke donošene na tajnim savetovanjima Vrhovnog saveta, Kraljevina SHS je imala tri delegata. Iako je bila zastupljena i u raznim komisijama Konferencije, ona u Komisiji za teritorijalna pitanja koja je pripremala predloge za Vrhovni sa-

⁴¹ Pošto je predsednik teritorijalne Komisije za rumunska i jugoslovenska pitanja Tardije saopštio da je Komisija 22. jula primila jugoslovenski memorandum u kome je na osnovu zaključka Delegacije tražena korekcija severne granice „It was decided to adhere to the boundary line in Prekomurje formerly adopted by the Supreme Council which line in general follows the watershed between the Mur and the Raab“. Zatim je pročitano memorandum o Baranji, za koju je rešeno da granica ostane ona koju je Komisija već predložila. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States: The Paris Peace Conference 1919, vol. VII, Washington 1952-1954, 454.

vet nije imala predstavnika. Još jednu krupnu prepreku priznanju granica Kraljevine SHS predstavljali su tajni ugovori, koje su 1915. i 1916. godine zaključile savezničke države sa Italijom i Rumunijom, a kojima su im za ulazak u rat obećane naknade u jugoslovenskim teritorijama.

Subjektivne teškoće koje su ometale rad na priznavanju projektovanih granica jugoslovenske države poticale su od sastava Delegacije, nedovoljne pripremljenosti Delegacije i odnosa između Delegacije i vlade Kraljevine SHS. Sastav Delegacije, kojim se išlo na to da se svetskoj javnosti pokaže da je novostvorena Kraljevina SHS jedinstvena država u nacionalnom smislu, odnosno da su Srbi, Hrvati i Slovenci tri plemena istog naroda, u pitanju granica bio je ometajući faktor. Delegati su se pokazali nespremnim za doslednu odbranu teritorijalnih zahteva zasnovanih na određenim načelima, formirajući svoje mišljenje i stavove u pogledu svake granice ponaosob spram interesa oblasti čiji su predstavnici u nacionalnom smislu bili. Neadekvatna pripremljenost Delegacije usporavala je njen rad u pitanju teritorija, pošto je umesto da na Konferenciji mira samo argumentovano dokazuje i brani svoje zahteve za granicama već iskristalisane na osnovu odgovarajućih materijala, ona bila primorana da svoje mišljenje o jugoslovenskoj granici u celini i o svakoj granici posebno tek stvara, taktiku kojom će to mišljenje zastupati tek razrađuje, a materijale i dokaze kojima će ga argumentovati tek pribavlja. Najzad, nedovoljno precizno određen odnos između Delegacije i vlade Kraljevine SHS u pogledu nadležnosti je sve vreme Konferencije mira otežavao rad Delegacije u teritorijalnim pitanjima, uzdržavajući je u nekoliko navrata od donošenja odluka za koje nije bila sigurna da je ovlašćena.

Uprkos navedenim teškoćama na Konferenciji mira teritorijalna politika Delegacije Kraljevine SHS imala je uspeha. Priznanje novostvorene jugoslovenske države u granicama kojima je bila obuhvaćena i današnja Vojvodina postignuto je zahvaljujući radu Delegacije, prvenstveno članova Etnografske sekcije, kome su na ruku išle i srećne okolnosti nastale tokom rada same Konferencije mira.

LITERATURA I IZVORI

- Belic, A., Mihaldjitch, S.: *La question du Banat, de la Batchka et de la Baranya*, Paris 1919.
- Gajić, A. S.: *Geopolitički položaj Vojvodine: istorijska perspektiva*, Kultura polisa, posebno izdanje: „Vojvodina kao potencijalno geopolitičko žarište u Republici Srbiji“, 2018, 9-23.
- Georgevitch, T. R.: *La vérité sur les Roumains de Serbie*, Paris 1919.
- Gottlieb, W. W.: *Studies in Secret Diplomacy during the First World War*, London 1957.

- Granica između kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Grčke* od 29. decembra 1918. Vojni arhiv, Grupa fondova Ministarstva vojnog, pop. 3, kut. 469, fasc. 1, br. 13.
- Granica između kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Italije* od 29. decembra 1918. Vojni arhiv, Grupa fondova Ministarstva vojnog, pop. 3, kut. 468, fasc. 1, br. 32.
- Granica između kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i kraljevine Bugarske* od 29. decembra 1918. i *Granice prema Bugarskoj* od 2. januara 1919. Vojni arhiv, Grupa fondova Ministarstva vojnog, pop. 3, kut. 469, fasc. 1, br. 5.
- Granica između kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i kraljevine Rumunije* od 29. decembra 1918. Vojni arhiv, Grupa fondova Ministarstva vojnog, pop. 3, kut. 469, fasc. 1, br. 14.
- Granice između kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Albanije* od 1. januara 1919. Vojni arhiv, Grupa fondova Ministarstva vojnog, pop. 3, kut. 469, fasc. 1, br. 11.
- Granice prema Austro-Madžarskoj* od 3. januara 1919. Vojni arhiv, Grupa fondova Ministarstva vojnog, pop. 3, kut. 468, fasc. 1, br. 27 i 17.
- Janković, D., Krizman, B.: *Građa o stvaranju jugoslovenske države*, Beograd, 1964.
- Kirilović, D.: „Pitanje Vojvodine na konferenciji mira i uloga Stanoja Stanojevića na njoj kao stručnjaka“, *Glasnik Istorijskog društva u Novom Sadu*, XI/3-4, 123-125.
- Krizman, B.: „Pitanje granica Vojvodine na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1919 god. (diplomatsko-historijska skica)“, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 1959, sv. 24, 31-72.
- Krizman, B.: „Pitanje međunarodnog priznanja jugoslovenske države 1919.“, *Istorija XX veka*, III, 345-386.
- Krizman, B.: „Spomenica Anta Trumbića predsjedniku Vilsonu o pitanjima jugoslovenske države 1918“, *Zadarska revija*, 1962/6.
- Krizman, B., Hrabak, B.: *Zapisnici sa sednica Delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919-1920*, Beograd 1960.
- Currey, M. I.: *Italy Foreign Policy 1918-1932*, London 1932.
- Mitrović, A.: *Jugoslavija na Konferenciji mira 1919-1920*, Beograd 1969.
- Mihaldjitch, S.: *La Baranya*, Paris 1919.
- Papers Relating to the Foreign Relations of the United States: The Paris Peace Conference 1919*, vol. III, Washington 1943.
- Papers Relating to the Foreign Relations of the United States: The Paris Peace Conference 1919*, vol. VII, Washington 1952-1954.
- Pešičevo obrazloženje strategijske granice prema Mađarskoj i Austriji* od 29. decembra 1918. Vojni arhiv, Grupa fondova Ministarstva vojnog, pop. 3, kut. 468, fasc. 1, br. 18.
- Popov, D.: „Matica srpska i događaji oko oslobođenja 1918. godine, u: *Prisajedinjenje Vojvodine Srbiji 1918*, zbornik radova, Novi Sad 1993, 171-175.
- Radonitch, J.: *Histoire des Serbes de Hongrie*, Paris 1919.
- Radonitch, J.: *La Batchka*, Paris 1919.
- Radonitch, J.: *Le Banat*, Paris 1919.
- Radonitch, J.: *The Banat and the Serbo-Roumanian frontier problem*, Paris 1919.

- Rus, J.: *Glavni statistički podaci o državi Srba, Hrvata i Slovenaca (prema stanju od 1910, odnosno 1914. godine)*, Ljubljana 1920.
- Simeunović, V.: *Stanovništvo Jugoslavije i socijalističkih republika 1921-1961*, Studije, analize i prikazi, Savezni Zavod za statistiku, Beograd 1964.
- Spector, S. D.: *Roumania at the Paris Peace Conference: A Study of the Diplomacy of Ioan I. C. Bratianu*, New York 1927.
- Stanković, Đ.: „Stvarnost polazišta Jugoslavije“, *Tokovi istorije*, 2/2011, 167-185.
- Stanovništvo Srbije 1843-1953*, sveska 1, Zavod za statistiku i evidenciju NR Srbije, Beograd 1954.
- Stanojevic, S.: *Histoire nationale succiente des Serbes, des Croates et das Slovenes*, Paris 1919.
- Stanojevic, S.: *Le role des Serbes de Hongrie dans la vie nationale du people Serbe*, Paris 1919.
- Stepić, M.: *Srpsko pitanje – geopolitičko pitanje*, Beograd 2004.
- Telegram generala Pešića ministru vojnom* od 9. januara 1919. godine. Vojni arhiv, Grupa fondova Ministarstva vojnog, popisnik III, kutija 140.
- Cvijić, J.: „Granice i sklop naše zemlje“, *Srpski književni glasnik* od 1. i 16. decembra 1920, 524-534.
- Cvijić, J.: „Koruški plebiscit“, *Nova Evropa*, 16. septembar 1920, 28-34.
- Cvijić, J.: *Frontiere septentrionale des Yougoslaves. Carte ethnographique des regions septentrionales Yougoslaves par J. Cvijić*, Paris 1919.

Ivana S. Krstić-Mistrizdelović, Ph.D., Associate Professor
University of Criminal Investigation and Police Studies, Belgrade
ivana.km@kpu.edu.rs

Delegation of the Kingdom of SHS in Versailles and Vojvodina

Abstract: *The paper analyzes the policy of the Delegation of the Kingdom of SCS at the Peace Conference in Versailles in respect of Vojvodina, which was incorporated into the Kingdom of Serbia by the decision of the Grand National Assembly in Novi Sad dated November 25, 1918, and joined the newly formed Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. The introductory part of the paper summarizes issues important for the work of the Delegation in territorial matters. External factors that posed an objective threat to the Delegation's policy regarding Vojvodina were analyzed afterwards. The paper further discusses internal factors that disturbed the construction of the unique views of the Yugoslav Delegation in Versailles against Vojvodina. Different concepts on the borders of the Yugoslav state in the Delegation and the work of the Ethnographic Section which was especially significant in determining the territory of Vojvodina and demarcation with neighboring countries were both analyzed. On the basis of these analyzes in the final discussions were given some specific conclusions, as well as an a general assessment of the work of the Delegation of the Kingdom of SCS in Versailles regarding Vojvodina was given.*

Keywords: *Delegation of the Kingdom of SCS, The Peace Conference, Vojvodina, Borders.*

Datum prijema rada: 29.08.2019.